

УДК 657.24:004.73:347.129

Н. П. Венгерук,

к. е. н., доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту,

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

В. О. Чубай,

студентка, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ

N. Vengeruk,

Ph.D., associate professor of accounting and auditing,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

V. Chubaj,

student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

NORMATIVE PROVIDING OF ELECTRONIC DOCUMENTS CIRCULATION

У статті здійснено критичний аналіз окремих законодавчих документів, що стосуються регулювання в Україні системи електронного документообігу. Адаже глобальне застосування технології електронного документообігу, яке об'єднує в єдиній мережі органи влади та бізнес-середовище країни, вимагає відповідного нормативно-правового забезпечення. Визначено вимоги основних законів щодо організації впровадження електронної звітності господарюючих суб'єктів, використання ними електронних документів. Акцентовано увагу на статтях законів, які мають найбільш часте застосування на практиці. Виявлено проблему в неповному врегулюванні основними законами всіх необхідних процесів електронно-інформаційної сфери діяльності підприємств. Для ринку України вона тільки починає активно розвиватися, удосконалюватися і вимагає чіткої і об'єктивної координації з боку держави. Перспективними є дослідження в напрямку адаптації законодавства до вимог ринку і подання його комплексним, цілісним документом, а не окремими положеннями чи інструкціями, які не зручні у використанні.

In the article was critical analysed some legal documents relating to regulation in Ukraine the electronic document circulation system. Thus, worldwide use of electronic document technology, which combines in a single network authorities and business environment of the country, requires appropriate regulatory providing. Here was defined the requirements to basic laws for management of implementation electronic reporting of businesses and use electronic documents. In the article was focused to the articles of the law that are most often used in practice. There was defined a problem in partial settlement of the basic laws of all necessary processes of electronic and information sphere of enterprises activity. For Ukrainian market is just begins to develop, improve and requires a clear and objective coordination from the side of state.

Perspective researches are in towards of adaptation the normative base to market requirements and submitting it in complex, integrated document rather than separate provisions or instructions that are not easy to use.

Ключові слова: електронний документообіг, електронно-цифровий підпис, звітність, технологія, програма, стратегія, бізнес-середовище.

Key words: electronic document circulation, digital signature, reporting, technology, program, strategy, business environment.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні технології змінюють саму сутність бізнес-моделей, базових процесів створення продуктів і послуг виробниками та надання їх кінцевим споживачам. Швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій зумовлений багатьма факторами. Але два з них мають найбільше значення. Це технічний прогрес, а також його рушійна сила — потреби суспільства. Саме людські потреби та прагнення до досконалості ставлять перед бізнесом нові завдання. Вдало вирішувати їх

можна, лише застосовуючи сучасні електронно-цифрові технології.

Глобальне застосування технології електронного документообігу, яке об'єднує в єдиній мережі органи влади та бізнес-середовище країни, вимагає відповідного нормативно-правового забезпечення. В Україні початковим етапом розвитку електронних технологій стало введення в дію Закону України "Про електронні документи та електронний документообіг" та Закону України "Про електронний цифровий підпис" у 2003 році. Їхнім

завданням стало врегулювання процесу, який зміг би забезпечити швидкий цілісний обмін документами, що ведеться за єдиними оптимальними правилами й регламентами, об'єднує всі типи документів (у тому числі ті, що містять інформацію з обмеженим доступом), скеровується єдиною загальнодержавною довідниковою базою в електронному середовищі. Актуальність існування такого середовища не підлягає сумніву. Адже спостерігаємо над швидкі темпи розвитку комп'ютерних систем, технологій, спеціалізованих програм як в цілому, так і для бізнесу. Особливо зараз відбувається поштовх на ринку електронних технологій, що вимагає практичного застосування законодавчих правил та норм, введення ряду додаткових положень та інструкцій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблемним питанням електронного середовища бізнесу присвячено не так багато наукових та дослідницьких матеріалів. Можна відмітити праці Лютенко К.Т., Охріменко Г.В., Орлова О.В. та інших. Практичне застосування електронних систем сьогодні випереджає їх наукове та нормативне обґрунтування. Це спричинює багато непорозумінь між суб'єктами таких систем, які потребують вирішення.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ

Метою дослідження є розгляд суттєвих моментів законодавства, що регулює електронне середовище в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Дія Закону "Про електронні документи та електронний документообіг" розповсюджується на будь-які операції пов'язані з електронними документами — створення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, оброблення, використання та знищення. Основними елементами системи електронного документообігу являються електронний документ, електронний підпис, оригінал електронного документу та інші. Зокрема електронний документ — це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Він може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму. Створення електронного документу завершується накладанням електронного підпису з метою ідентифікації автора та підтвердження достовірності. Стаття 7, вказаного Закону, визначає, що оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису. У разі надсилання електронного документа кільком адресатам або його зберігання на кількох електронних носіях інформації кожний з електронних примірників вва-

жається оригіналом електронного документа [1, ст. 5—7].

Третій розділ Закону — "Засади електронного документообігу", визначає так звані "правила гри" для суб'єктів електронних систем. Так, відправляти та передавати електронні документи автор або його посередник в електронній формі може за допомогою засобів інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем або шляхом відправлення електронних носіїв, на яких записано цей документ.

Цікавим є те, що, якщо автор і адресат у письмовій формі попередньо не домовилися про інше, то датою і часом відправлення електронного документа вважаються дата і час, коли відправлення електронного документа не може бути скасовано особою, яка його відправила. У разі відправлення електронного документа шляхом пересилання його на електронному носії, на якому записано цей документ, датою і часом відправлення вважаються дата і час здавання його для пересилання. А от одержаним електронний документ являється з часу надходження авторові повідомлення в електронній формі від адресата про одержання цього електронного документа автора, якщо інше не передбачено законодавством або попередньою домовленістю між суб'єктами електронного документообігу.

Звичайно, в бізнес-процесах важливим є забезпечення цілісності та оригінальності документа при передачі його користувачу. В його електронній формі це може гарантувати електронний цифровий підпис, про який далі в тексті.

Треба відмітити, що очевидно зручним є електронний документ, коли до нього треба застосувати процедуру зберігання. Такий процес не вимагає додаткових витрат ні часу, ні грошей, ні інших ресурсів. Необхідно лише правильно вибрати місце зберігання. Чи то локальний носій, чи захищений сервер, або ж "хмарний" ресурс, який останнім часом набуває популярності. При тому стаття 13 при збереженні електронного документу ставить такі вимоги:

- інформація, що міститься в електронних документах, повинна бути доступною для її подальшого використання;

- має бути забезпечена можливість відновлення електронного документа у тому форматі, в якому він був створений, відправлений або одержаний;

- у разі наявності повинна зберігатися інформація, яка дає змогу встановити походження та призначення електронного документа, а також дату і час його відправлення чи одержання [1, ст. 9—13].

Четвертий розділ закону — "Організація електронного документообігу" в своїх статтях дає посилення на законодавство України в цілому, не визначаючись самостійно. Це створює певні незручності для його використання. Вважаємо, що саме в цій частині Закон потребує суттєвого до-

опрацювання. Адже ринок електронних систем, як зазначалось, інтенсивно розвивається. І задля уникнення непорозумінь і порушень вкрай важливо мати чіткі, об'єктивні, справедливі правила функціонування.

Тепер щодо Закону "Про електронний цифровий підпис". На сьогодні вже суттєво доопрацьований в зв'язку з останніми змінами, що пов'язані з застосуванням системи електронного адміністрування податку на додану вартість та запровадженням вимоги щодо обов'язкової подачі Декларації з податку на додану вартість в електронній формі. Цей Закон визначає правовий статус електронного цифрового підпису та регулює відносини, що виникають при його використанні. При поданні електронної звітності електронний цифровий підпис являється обов'язковим елементом разом із посиленними сертифікатами ключів. В порівнянні з електронним підписом — електронний цифровий підпис створюється за складнішим і алгоритмом і є результатом криптографічного перетворення набору електронних даних. Дає можливість ідентифікувати підписувача та підтверджувати цілісність підписаного ним документу. У першій Статті детально описано суть основних елементів системи електронної звітності таких як особистий ключ, відкритий ключ, сертифікат відкритого ключа, посилений сертифікат відкритого ключа та інші. Саме вони використовуються для створення відповідного програмного забезпечення з подачі електронної звітності і важливим є єдина і правильна їх інтерпретація спеціалістами з комп'ютерних технологій.

Важливо зазначити, що електронний цифровий підпис за правовим статусом прирівнюється до власноручного підпису (печатки) у разі, якщо:

- електронний цифровий підпис підтверджено з використанням посиленого сертифіката ключа за допомогою надійних засобів цифрового підпису;

- під час перевірки використовувався посилений сертифікат ключа, чинний на момент накладення електронного цифрового підпису;

- особистий ключ підписувача відповідає відкритому ключу, зазначеному сертифікаті [2, ст. 3].

У Статті 5 "Особливості застосування електронного цифрового підпису" вказано що в обов'язковому порядку використовувати посилені сертифікати електронних ключів повинні органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації державної форми власності, державні реєстратори прав на нерухоме майно, державні реєстратори юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань, нотаріуси. Проте, враховуючи те, що електронне середовище містить ряд ризиків, пов'язаних із несанкціонованим розкриттям інформації, її викривленням чи втратою, доцільно забезпечувати максимальний захист каналів зв'язку та доступу до відповідних даних для

всіх суб'єктів господарювання. Тобто і для приватного бізнесу також. Адже це дасть можливість зменшити кількість порушень, непорозумінь, зловживань в цій сфері. Тому вважаємо за потрібне розширити дію абзацу першого Статті 5 Закону "Про електронний цифровий підпис" на всіх суб'єктів господарювання, що діють на території України.

У Законі чітко встановлені вимоги до сертифіката ключа та права та обов'язки підписувача. Це позитивний момент, адже в суперечливих ситуаціях маємо чітко визначені норми. Достатньо багато інформації щодо функціонування центрів сертифікації ключів та акредитованих центрів сертифікації ключів, дозвільних та контролюючих структур. Прослідковується піраміда підпорядкованості учасників електронного середовища.

Важливим нормативним документом є Інструкція з підготовки і подання податкових документів в електронному вигляді засобами телекомунікаційного зв'язку. Вона визначає загальні принципи організації інформаційного обміну під час подання платниками податків податкової звітності, вимоги до документів, що подаються та їх порядок подання в електронному вигляді засобами телекомунікаційного зв'язку.

Так, для подання податкових документів до податкових органів в електронному вигляді платник податків повинен мати:

- спеціалізоване програмне забезпечення для формування податкових документів в електронному вигляді у затвердженому форматі (стандарті);

- доступ до мережі Інтернет та можливість відправлення/приймання електронних повідомлень по електронній пошті;

- засіб криптографічного захисту інформації (сумісний за форматами даних із засобами криптографічного захисту інформації, що використовуються в податковій службі);

- чинні посилені сертифікати відкритих ключів, сформованих акредитованим центром сертифікації ключів для платника податків та уповноважених посадових осіб платника податків, підписи яких є обов'язковими для податкової звітності у паперовій формі.

Податкові документи в електронному вигляді з обов'язковими реквізитами (у тому числі з електронним цифровим підписом платника податків (його посадових осіб), подані відповідно до цієї Інструкції, згідно із законодавством є оригіналами, мають юридичну силу, повинні зберігатися та можуть використовуватися під час судового або досудового вирішення спорів.

У разі подання податкового документа в електронному вигляді платник податків має право не подавати податкові документи на паперових носіях.

Для приймання податкових документів в електронному вигляді від платника податків державний орган з прийняття податкової звітності повинен мати:

— програмне забезпечення приймання та обробки податкової звітності з засобами криптографічного захисту інформації;

— чинні посилені сертифікати відкритих ключів, сформовані акредитованим центром сертифікації ключів для органу Міністерства доходів і зборів.

Підставою для прийняття податкового документа в електронному вигляді є:

— його відповідність затвердженому формату (стандарту);

— підтвердження електронно-цифрового підпису платника податків та його посадових осіб, підписи яких є обов'язковими для звітів в паперовій формі за умов, що встановлені Статтею 3 Закону України "Про електронний цифровий підпис";

Чинність відповідного посиленого сертифіката ключа під час накладання електронно-цифрового підпису (підтверджується за допомогою позначки часу, отриманої від акредитованого центру сертифікації ключів, або якщо до моменту одержання електронного документа строк дії відповідного сертифіката не був закінчений або відповідний сертифікат не був скасований/блокований).

Міндоходів забезпечує розміщення на інформаційних дошках відомостей про порядок подання податкових документів в електронному вигляді, адреси та контактні телефони відповідальних осіб.

Податкові документи в електронному вигляді можуть бути надіслані засобами телекомунікаційного зв'язку за звітні періоди у терміни, визначені законодавством для відповідних податкових документів у паперовій формі.

При відправленні електронних документів платник податків самостійно визначає кінцевий термін їх відправлення (враховуючи час на своєчасну доставку документів до податкових органів у разі можливого пошкодження телекомунікаційного зв'язку або ненадходження першої квитанції). Податкова звітність в електронному вигляді, отримана податковими органами пізніше терміну, встановленого законодавством для податкової звітності, вважається поданою з порушенням терміну [3, р. II—III].

ВИСНОВКИ

Отже, сфера документообігу поряд з багатьма технічними проблемами відчуває необхідність у суттєвому доопрацюванні законодавства. Так, бачимо, що вимоги, яким повинен відповідати акредитований центр сертифікації ключів, встановлюються Кабінетом Міністрів України. А функції контролюючого органу здійснює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації. Немає цілісності — один встановлює, а другий перевіряє.

На практиці маємо проблему в тому, що для того, щоб контрагентам обмінюватися електрон-

ними документами потрібно працювати в системі, що підтримує однаковий формат документа. Оскільки законодавчо не визначено який саме формат є обов'язковим, то різні програмні компанії і використовують ті, які вважають за потрібне. Така ситуація суттєво сповільнює розвиток ринку електронного документообігу в Україні і потребує загального вирішення.

Література:

1. "Про електронні документи та електронний документообіг" Закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/851-15>

2. "Про електронний цифровий підпис" Закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/852-15>

3. "З підготовки і подання податкових документів в електронному вигляді засобами телекомунікаційного зв'язку" Інструкція [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/852-15>

4. "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку відкриття бізнесу" Закон [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1206-18>

5. Вимоги до протоколу фіксування часу затверджені Наказом Міністерства юстиції України, Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України Наказ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1398-12>

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On electronic documents and electronic documents circulation", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/851-15> (Accessed 15 Nov 2016).

2. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On Electronic Digital Signature", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/852-15> (Accessed 15 Nov 2016).

3. SFS (2008), "Instructions on submitting electronic tax returns", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0320-08> (Accessed 15 Nov 2016).

4. Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine "On Amendment of Certain Legislative Acts of Ukraine to Simplify the Procedure for Opening New bussines", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1206-18> (Accessed 15 Nov 2016).

5. Ministry of Justice of Ukraine (2012), "On approval requirements for the format, structure and protocols implemented in a reliable means of digital signature", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1398-12> (Accessed 15 Nov 2016).

Стаття надійшла до редакції 30.11.2016 р.